

JU MER VI ÄR TILLSAMMANS

SÖREN HOLMBERG OCH LENNART WEIBULL

*”Ju mer vi är tillsammans, tillsammans, tillsammans
ju mer vi är tillsammans, ju gladare vi bli.
För mina vänner är dina vänner och mina vänner är dina vänner.
Ju mer vi är tillsammans ju gladare vi bli.”*

De flesta svenskar känner igen slagdängan ’Ju mer vi är tillsammans...’. Flertalet kan säkert också nynna melodin som med sin lättsjungna refräng passar utmärkt som allsång. Några, åtminstone bland de äldre, vet nog dessutom att den lanserades i Sverige av revycharmören Ernst Rolf på 1920-talet. Sedan är det troligen slut på allmänbildningen, men det finns flera intressanta detaljer att tillfoga.¹

’Ju mer vi är tillsammans...’ är ursprungligen en engelsk låt med titeln ’The more we get together’ som var vanlig i Music Hall-underhållning i början av förra seklet. Ernst Rolf som hämtade många av sina melodier från revyscener i Berlin, Paris och London hämtade hem den till en revy på Casino i Oslo år 1923. Det årets Casino-revy, som omplanterades till Oscars i Stockholm 1924, var en överdådig föreställning. På scenen fanns en stor bassång med glasvägg mot publiken där bl a en vattenballett framfördes. I föreställningen förekom många melodier som skulle bli slagdängor under lång tid, t ex ’Bättre och bättre dag för dag’ och ’I min blommiga blå krinolin’.

Revyn hette Lykkeland. I ledmotivet med samma namn talades det om ett land av poesi, där människor lever i harmoni och där livet liknar sagan.² Revyn sätts upp i en situation då Norge respektive Sverige framträder som lyckliga öar i en omgivning som var allt annat än lycklig. I Finland hade det blodiga inbördeskriget just upphört men lämnat djupa sår. Europa i söder präglades av sviterna efter första världskriget. Just 1923 hade hyperinflationen drabbat Tyskland och många människor hade blivit medellösa. Normän och svenskar kunde leva gott i Berlin och München på av sina värdesäkra kronor. I Norge och Sverige pekade också det mesta uppåt. Modern demokrati hade införts i Sverige genom den kvinnliga rösträtten 1921 och regeringsunderlaget hade breddats genom att socialdemokraterna hade kunnat bilda regering vid två tillfällen i början av 1920-talet. Lyckolandet var en oas i en värld präglad av konflikter.

Även om det alltid är vanskligt att dra paralleller mellan dåtid och nutid finns det likheter mellan 1920-talet och 2000-talets första år, främst den ökade oron i omvärlden. Händelserna i New York och Washington den 11 september 2001 synliggjorde en konflikt som snart kom att eskalera. Afghanistankriget, den amerikanska invasionen i Irak, terrordåd på olika håll även i Europa har gjort världen osäkrare.

Och stabiliteten i Europa påverkades genom att EU splittrades i synen på Irakkriget. Till detta kom Sars epidemin i Sydostasien. Världen hade blivit osäker. I den situationen är den vanliga reaktionen att slå vakt om det man har, om det egna landet och den egna gruppen.

Att vi i titeln på årets SOM-bok valt en slagdänga från 1920-talet har sin bakgrund i att vi tyckt oss se sådana tendenser i den svenska opinionen. Vår tes är dock inte att det råder någon slags nationell isolationism i Sverige. Men kanske en mer avvaktande hållning. I folkomröstningen om EU 1994 fanns det fortfarande möjlighet att med politiska insatser på elitnivå nå ett ja, medan det inte var möjligt vid EMU-omröstningen knappt tio år senare.

Den avvaktande hållningen återkommer på olika områden, men inte på alla. I vad mån omvärldssynen verkligen inverkar på opinionsbildningen i övrigt är öppen fråga. Opinioner kan skapas snabbt och mönstren till en början vara mångtydiga. Det är därför nödvändigt att alltid pröva motbilder och ställa frågor om hur en kortsiktig opinion förhåller sig till långsiktiga trender. Det är sådant som är vägledande för oss som sysslar med surveyundersökningar och varje år ställer frågor till medborgarna.

I detta inledande kapitel gäller frågan de övergripande tendenserna. På samma sätt som tidigare år (Holmberg och Weibull, 2002, 2003) gör vi det genom att lyfta fram och kommentera ett antal exempel på trender som på ett översiktligt sätt speglar förändringstendenser i politik och samhälle – mot bakgrund av opinionsutvecklingen i Sverige under de gångna två decennierna.

Svenska samhällsproblem i en oroande värld

Förändringarna i omvärlden förefaller åtminstone ytligt sett ha en mycket liten påverkan på medborgarnas bedömningar av vad som är de viktigaste politiska problemen i Sverige. Bedömningarna bygger på en öppen enkätfråga som ställts på samma sätt i SOM-undersökningarna sedan 1987. Svarspersonerna har kunnat uppge upp till tre samhällsproblem; genomsnittspersonen anger knappt två och cirka 80 procent anger åtminstone något problemområde (tabell 1).

Sjukvård, utbildning och äldreomsorg är sedan slutet av 1990-talet de tre dominerande frågorna i medborgarnas ögon. Sjukvården och äldreomsorg uppvisar en viss långsiktig ökning, medan utbildningsfrågorna minskat i betydelse de senaste åren. Också sysselsättningsfrågorna har långsiktigt gått ner som samhällsproblem och nämns de senaste åren av knappt 15 procent. Samma tendens har synen på den svenska ekonomin som problemområde. Ett tredje område som idag ligger betydligt lägre än för femton år sedan är miljön: år 2001 är andelen som nämner miljön som problem 6 procent – den lägsta procentandel som uppmätts i tidsserien, medan andelen 1987 var 48 och valåret 1988 hela 62 procent. Lag och ordning uppfattas som en något mindre viktig fråga men är det problemområde som uppvisar den största ökningen mellan 2002 och 2003 – från 12 till 17 procent.

Tabell 1 Svenskarnas viktigaste frågor 1987-2003 (procent)

Fråga: "Vilken eller vilka frågor eller samhällsproblem tycker Du är viktigast i Sverige idag? Ange högst tre frågor/ samhällsproblem.

Fråga	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Sjukvård	14	21	22	24	20	19	22	18	15	25	35	30	41	39	41	40	43
Utbildning	12	9	12	10	11	9	4	8	7	10	22	34	36	35	37	32	23
Pensioner/äldreomsorg	10	10	16	13	16	14	16	12	10	17	19	15	21	23	22	24	21
Invandring/flyktingfrågor	7	8	11	14	13	19	25	12	14	13	10	8	13	12	13	19	11
Sysselsättning	15	6	2	7	39	49	59	58	51	42	50	51	28	14	14	14	14
Lag och ordning	20	13	38	11	15	8	9	11	25	14	13	15	16	15	12	12	17
Sveriges ekonomi	8	10	9	32	24	39	29	32	24	10	7	9	7	6	9	10	11
Miljö	48	62	46	32	38	19	17	20	27	10	10	9	11	9	9	10	6
Skatter	7	9	14	13	6	3	2	3	2	4	6	7	5	8	7	7	6
Familj/barnomsorg	6	9	8	8	7	8	9	6	4	6	7	7	5	7	6	7	7
Socialpolitik	3	5	3	6	9	7	5	6	6	7	4	17	6	7	6	6	9
Religion/moral	1	4	3	2	2	2	1	2	3	5	2	2	3	4	4	4	5
EU/EMU	1	3	3	7	6	11	9	15	7	3	3	4	3	4	3	3	7
Infrastruktur/kommunikationer	1	1	1	2	1	0	0	1	0	0	1	1	1	2	2	2	1
Jordbruks- regionalpolitik	2	2	2	1	3	1	1	0	0	0	1	1	1	1	2	2	1
Offentlig sektor/privatiseringar	3	2	2	4	2	3	2	2	3	7	2	2	2	2	2	1	4
Energi/kärnkraft	7	6	8	11	1	2	2	1	2	2	2	2	0	1	1	1	1
Antal svarande	1672	1642	1578	1582	1573	1889	1557	1704	1707	1779	1754	3561	3503	3546	3638	3606	3675

Kommentar: Samtliga personer som besvarat enkäten ingår i procentbasen.

Det är svårt att relatera några av utvecklingstendenserna när det gäller svenska samhällsproblem till den internationella händelseutvecklingen. Möjligen kan den något ökade uppmärksamheten för samhällsekonomin reflektera omvärldstendenserna, men den samlade problembilden i Sverige förefaller inte ha påverkats nämnvärt. Konkret är det exempelvis endast knappt två procent som på den öppna frågan om svenska samhällsfrågor nämnde terrorism, försvars- eller säkerhetsfrågor som ett problem 2003. Ännu ligger dessa frågor i huvudsak utanför landets gränser. Resultatet bekräftar tidigare iakttagelser om att världspolitiken sällan förmår sätta sin prägel på svensk partipolitik (Petersson, 1982, Bjereld & Demker 2002)

Svarspersonerna har även fått ta ställning till i vilken utsträckning de känner oro för ett antal givna nationella och internationella utvecklingstendenser. De fyra som toppar oroslistan 2003 är nynazism, organiserad brottslighet, terrorism och miljöförstöring. På samtliga fyra områden är det över hälften av allmänheten som anger området som mycket oroande (tabell 2). Oron för terrorism sjönk mellan 2001 och 2002 men har 2003 på nytt ökat. Att undersökningen gjordes någon månad efter mordet på Anna Lindh har säkert haft betydelse för uppgången. Men oron för terrorism nådde ändå inte samma rekordhöga nivå som 1986 (65 procent), det år när Olof Palme mördades på Sveavägen i Stockholm.

Den oro som människor ger uttryck för gäller alltså i viss utsträckning omvärldshot som terrorism. Men det gäller inte generellt, och inte alla "omvärldshot". År 2003 fick svarspersonerna även ta ställning till alternativet 'Företagens globalisering'. Här var det dock endast 17 procent som upplevde utvecklingen som mycket oroande (jfr Michele Michelettis och Dietlind Stollens artikel i föreliggande volym).

Mindre tilltro till svensk ekonomi

Från och med andra hälften av 1990-talet blev bedömningen av den svenska samhällsekonomin alltmer positiv. År 2000 ansåg nästan samtliga att samhällsekonomin hade blivit bättre eller att den var på samma nivå som tidigare; endast tio procent menade sig se en försämring. Det var de bästa siffror som uppmätts i någon SOM-undersökning och därmed klart över de positiva siffrorna från slutet av 1980-talet. Hösten 2001 svängde emellertid ekonomibedömningarna kraftigt tillbaka åt det negativa hållet. Kurvorna kastades om och andelen som såg en försämring ökade snabbt (figur 1a).

Den kritiska bedömningen har fortsatt att öka. År 2003 har den negativa värderingen fått majoritet i befolkningen. Omsvängningen är dock långt ifrån den kraftiga ökning i negativ syn som iaktogs mellan 1989 och 1990 – och som framgått i det föregående ligger inte svensk ekonomi högt i svaren i dag på den öppna frågan om samhällsproblem. De dystra ekonomibedömningarna 2001 tolkades som en möjlig följd av terrorattackerna i New York. När data ses i ett längre perspektiv är det dock mera troligt att problemen hos enskilda svenska storföretag som exempelvis Ericsson har haft en inverkan. Det kan inte heller bortses ifrån att den diskussion om den svaga europeiska konjunkturen som fanns med i debatten om EMU kan ha haft betydelse för svenskarnas negativa ekonomiska bedömningar.

Tabell 2 Vad oroar svenska folket, 1986–2003. Andel som svarat "mycket oroande" (procent)

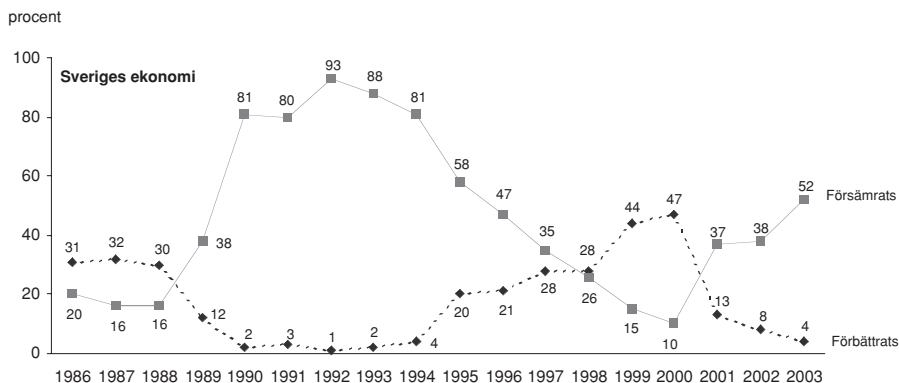
Fråga: "Om Du ser till läget i dag, vad upplever Du själv som mest oroande inför framtiden?"

	1986	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	Max
Miljöförstöring	72					58		51	50	56					38	38	43	50	72
Stor arbetslöshet						56		60	48	68					17	25	38	40	68
Terrorism	64		51			39		31	28	38					27	59	41	52	64
Ny nazism															56	54	54	57	57
Organiserad brottslighet																45	47	56	56
De militära rustningarna	52		45																52
Förändringar i jordens klimat															37	39	40	40	40
Ekonomisk kris						39		37	30	29					9	17	24	23	39
Ökat antal flyktingar								38	30	29					17	20	27	28	38
Fattigdomen i tredje världen										37					37	35	33	37	37
Ett nytt världskrig																34	26	34	34
Situationen i Ryssland																			31
Befolkningsökningen	18		28					31	22	18					12				28
Motsättningarna mellan rika och fattiga länder	27		24																27
Militära konflikter						25		25	19										25
Risken för ett stormaktskrig			24																24
Militanta veganer															19				19
U-båtskränkningarna			17																17
Företagens globalisering																		16	16
Motorcykelgång															15				15

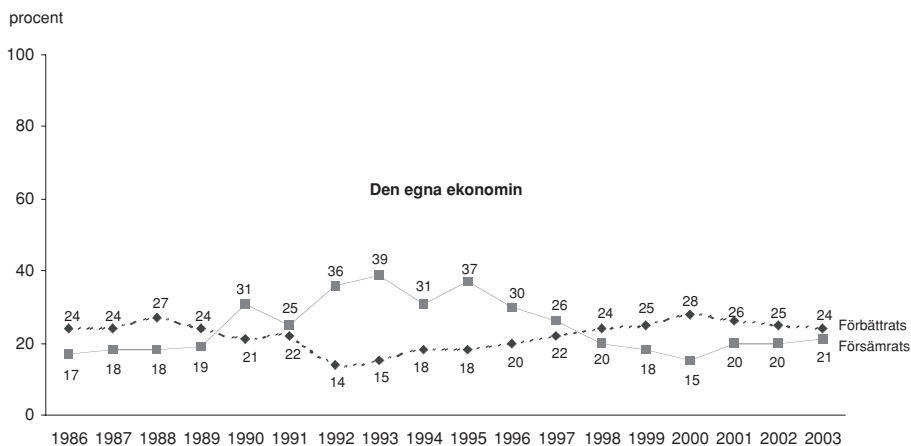
Källa: Riks-SOM-undersökningen

Kommentar: Procenten har beräknats bland dem som svarat på åtminstone någon delfråga. 1986-1993 ställdes frågan specifikt om "läget i världen i dag".

Figur 1a Allmänhetens bedömning av hur den svenska ekonomin har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin har förbättrats respektive försämrats 1986-2003 (procent)

Figur 1b Allmänhetens bedömning av hur den egna ekonomiska situationen har utvecklats under det senaste året: andel som anser att ekonomin har förbättrats respektive försämrats 1986-2003 (procent)

Oavsett vad som ligger bakom tveksamheten om samhällsekonomin visar det sig att medborgarnas syn på den egna hushållsekonomin utveckling endast förändrats marginellt (figur 1b). Efter toppåret 2000 med 28 procent som anger en förbättring av den egna hushållsekonomin har dock andelen gått ner till 24 procent 2003. Samtidigt har andelen som menar att det blivit sämre gått upp något, även om

andelen som upplever sig få det bättre är högre än andelen som menar sig få det sämre; för de flesta har det dock inte varit någon förändring.

Också i hushållsbedömningarna gäller att tendensen i början av 2000-talet inte har någon likhet med situationen under lågkonjunkturen i början av 1990-talet. Då ökade andelen som upplevde sig ha fått det sämre mycket kraftigt under några få år. I jämförelse med vad som hände då är förändringarna de tre senaste åren jämförelsevis små.

Vi har också i SOM-undersökningarna frågat om hur det kommer att gå med ekonomin. Medborgarnas ekonomiska framtidsbedömningar reflekterar mer ett politiskt ställningstagande och färgas av vem som sitter i regeringen. Bland framför allt moderata och kristdemokratiska sympatisörer är andelen som 2003 anger att samhällsekonomin kommer att försämrans nästan 50 procent, bland socialdemokraterna endast 30 procent. Övriga partiers sympatisörer ligger relativt nära genomsnittet. Samma mönster uppträder i fråga om vänster-höger åsikt: personer som placerar sig till vänster gör något mindre negativa framtidsbedömningar än de som placerar sig till höger. Siffrorna kan jämföras med uppgångsåret 2000, då socialdemokratiska sympatisörer trodde mest och moderata sympatisörer trodde minst på en förbättring av samhällsekonomin.

När det gäller bedömningar av den egna hushållsekonomens framtid finns dock inte detta slag av partipolitiskt mönster i svaren. Det gäller också 2003 års studie.

Stabila mönster i synen på partier och politik

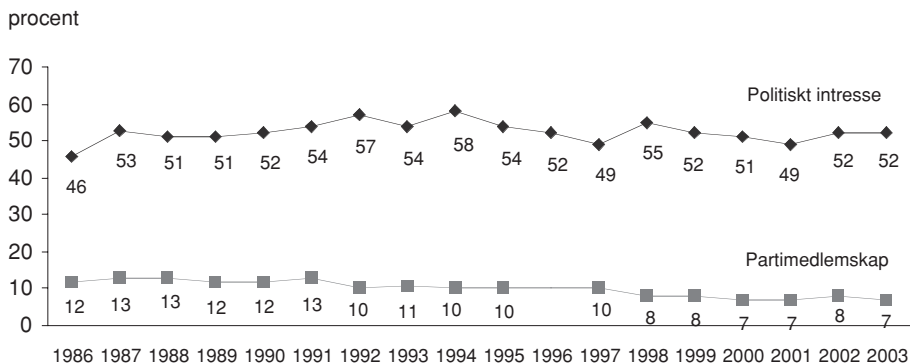
En effekt av oron efter terroristattacken i New York 2001 var en ökad uppslutning kring politikens institutioner (jfr kapitlet om samhällsförtroende och Österman m fl 2004). Ett ökat politiskt intresse eller en ökad vilja att sluta upp kring det parti man sympatiserar med märktes dock inte. Omvärldssituationen tycks inte påverka människors grundläggande inrikes förhållningssätt till partier och politik.

Det politiska intresset och partiövertygelsen uppvisar ett likartat mönster över alla undersökta år. Andelen politiskt intresserade ligger 2003 på drygt 50 procent och har de senaste åren varit mycket stabil (figur 2a). Partiövertygelsen – andelen medborgare som uttrycker en stark övertygelse om det parti de sympatiserar med – följer också ett fast mönster och påverkas i första hand av den s k elektorala cykeln (Holmberg, 1993). Med detta menas att allmänhetens partiövertygelse är högre under valår än i mellanvalsperioder. Cykeln bekräftas av nedgången mellan 2002 och 2003.

Vi kan också iaktta att den elektorala cykeln endast gäller för riksdagsval. EMU-omröstningen 2003 påverkade inte graden av partiövertygelse bland medborgarna. Det är samma mönster som för Europaparlamentsvalen 1995 och 1999; partiövertygelsen dessa år var klart lägre än de föregående valåren 1994 och 1998.

En långsiktig tendens är försvagningen av partiövertygelsen över tid. Den försvagningen ligger i linje med de sjunkande siffrorna för partimedlemskap (figur 2a, Petersson m fl 2000).

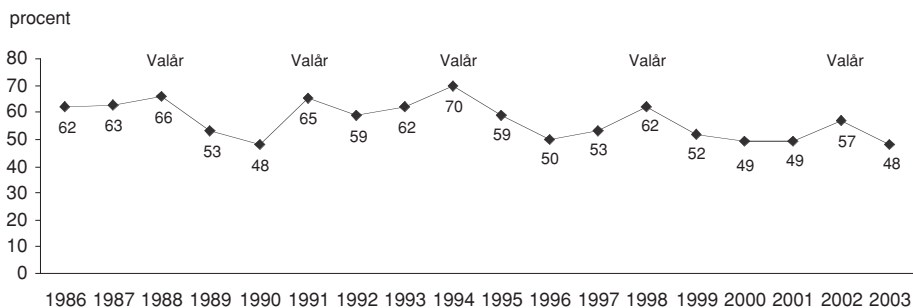
Figur 2a Andel som uppger sig vara mycket eller ganska intresserade av politik och andel som är medlem i något politiskt parti (procent)

Kommentar: Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen

Figur 2b Grad av partiövertygelse (procent)

Fråga: (Ställdes till dem som angett vilket parti de tycker bäst om idag). ”Anser Du Dig vara en övertygad anhängare av detta parti?”

Kommentar: Resultaten visar andelen personer som svarat mycket eller något övertygad. Samtliga svarspersoner ingår i procentbasen.

Positiv bild av svenska demokrati

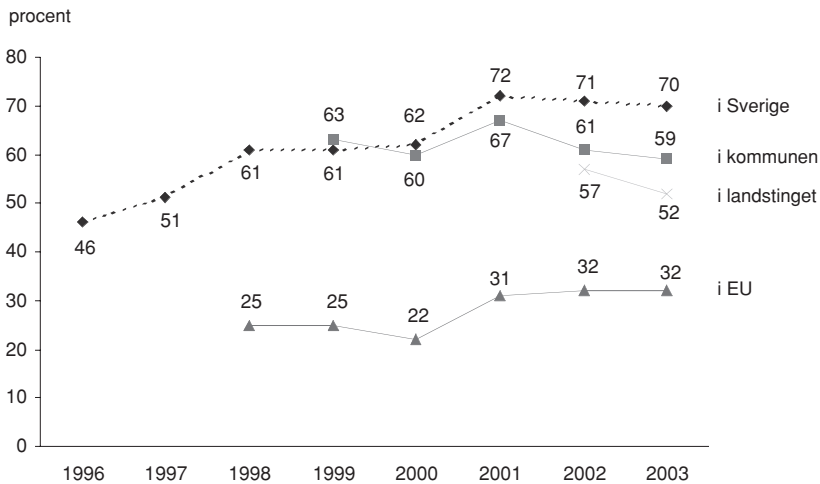
Partiernas problem är dock inte detsamma som att också demokratin har problem. Andelen personer som anger att de är nöjda med hur svensk demokrati fungerar är fortsatt hög och bland den högsta i EU. Dessutom har förtroendet för demokratin ökat på alla nivåer. I 2003 års SOM-studie förklarar 70 procent av svarspersonerna

att de är mycket eller ganska nöjda med det sätt på vilket demokratin fungerar i Sverige (figur 3). Det är en ökning med nästan tio procentenheter i jämförelse med 2000, en ökning som med stor sannolikhet kan sättas i samband med omvärldshöjningen. Särskilt intressant är att 2001 års siffra handlar om en ökning från en redan hög nivå.

Figur 3 Nöjd med hur demokratin fungerar (procent)

Fråga: ”På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i?”

Kommentar: Resultaten visar andel som svarar *mycket* eller *ganska nöjd*. Övriga svarsalternativ är inte särskilt nöjd och inte alls nöjd. Personer som besvarat frågan ingår i procentbasen.

Bedömningen av demokratin i den egna kommunen och landstinget ligger något lägre än värderingen av den nationella demokratin och ännu lägre ligger synen på demokratin inom EU. Ett gemensamt drag är att nöjdheten med både den lokala demokratin och EU-demokratin också ökade med nästan tio procentenheter mellan 2000 och 2001. Därefter skiljer sig dock tendenserna. Den lokala demokratin har fallit tillbaka till andelarna före 2001, medan synen på demokratin inom EU har bibehållit den högre nivån.

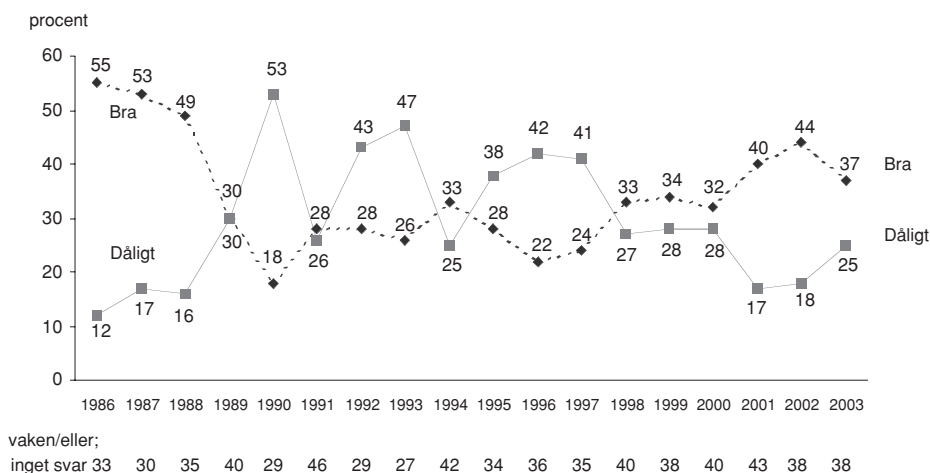
Bedömningen av regeringens arbete

Människors bedömning av hur demokratin fungerar handlar inte bara om demokrati. Den handlar också om hur demokratin fungerar. Mer kortsiktiga och prak-

tiska förhållanden spelar även in. En sådan faktor är synen på hur regeringen sköter sitt jobb. Regeringens *Job Performance* är en viktig omständighet i sammanhanget. I SOM-studierna har vi mätt bedömningarna av hur regeringen sköter sitt jobb sedan starten 1986. På individnivå är korrelationen (r) mellan demokratibedömningarna och värderingen av hur regeringen sköter sig förväntat positiv och relativt stark (+.50 2003). Personer som uppskattar regeringens arbete tenderar att tycka att demokratin fungerar väl medan personer som är kritiska till hur regeringen sköter sig har en tendens att också vara mindre positiva till demokratins funktions-sätt.

Figur 4 Bedömning av hur regeringen sköter sitt arbete (procent)

Fråga: ”Hur tycker Du regeringen sköter sin uppgift?”

Kommentar: Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner.

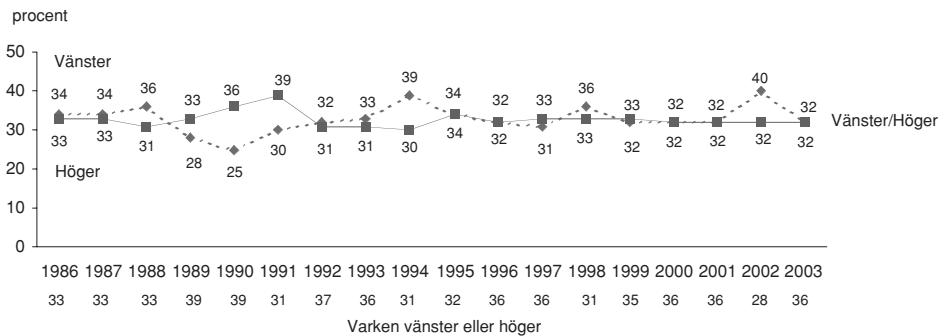
Resultaten i figur 4 visar att värderingen av regeringens arbete var som mest positiv under åren 1986-1988 för att sedan falla som en sten 1989-1990 när regeringen Carlsson (s) ändrade den ekonomiska politiken och släppte fram en högre arbetslöshet (Lindvall 2004). Uppskattningen av regeringens arbete har sedan dess långsamt återhämtat sig, men har ännu inte nått tillbaka till de positiva siffror som rådde under Ingvar Carlssons första regeringsår. Carlssonregeringens bästa uppskattningssiffra var 55 procent 1986. Regeringen Bildt (m) nådde som högst 28 procent 1992. Göran Perssons s-regering uppvisade sin bästa uppskattningsprocent år 2002 (44 procent).

Fortsatt ideologisk balans

Den ideologiska vänster-högerorienteringen har sedan mitten av 1980-talet kännetecknats av mycket små förändringar och tendensen kvarstår 2003 (figur 5). Det har varken blåst klar vänster- eller klar högervind i opinionen. I mätningen 2003 är det ännu en gång exakt samma andel som placerade sig ideologiskt till höger som till vänster.

Figur 5 Ideologisk vänster-högerplacering (procent)

Fråga: ”Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster-högerskala. Var någonstans skulle Du placera Dig själv på en sådan vänster-högerskala?”

Kommentar: Resultaten visar andelen som uppgivit att de är klart eller något till vänster respektive klart eller något till höger, eller angivit att de är ”varken vänster eller höger”. Personer som inte besvarat frågan är ej medtagna i analysen. De utgör omkring 3 – 4 procent av svarspersonerna genom åren.

Den ökning i vänsterståndpunkt som framträdde år 2002 återfinns inte längre 2003. Därmed bekräftas en tidigare iakttagelse att det också i fråga om ideologisk orientering finns en viss valårseffekt; andelen som placerar sig till vänster ökar under valåren. För fyra av de fem valåren i SOM-undersökningarnas tidsserie ligger andelen vänsterorienterade högst. Det femte valåret – 1991 – är ett undantag, men bekräftar ändå regeln: då bröts den nedåtgående tendensen för vänsterorientering under åren av sk högergång och ersattes av en vänsteruppgång.

Teknikexpansion och digitala åldersklyftor

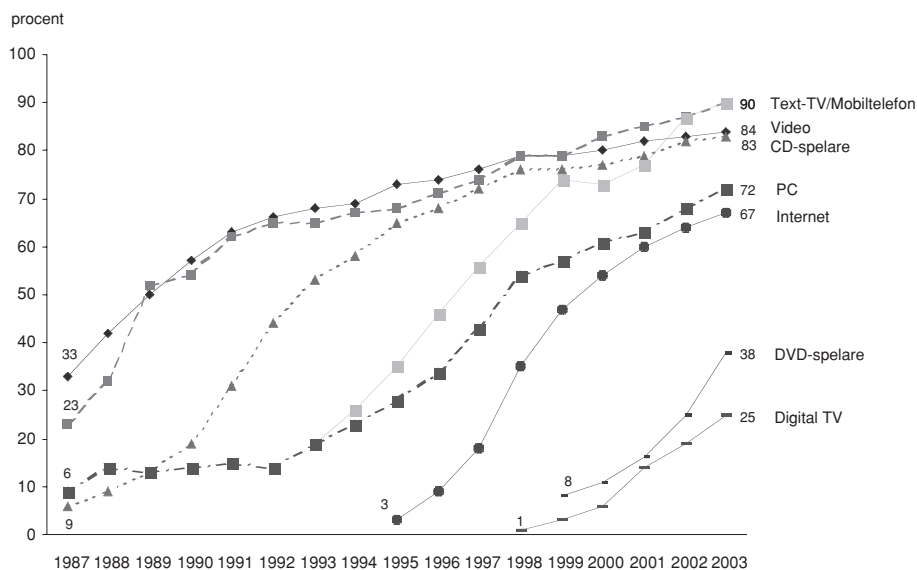
Vi har som medborgare i princip tre sätt att informera oss om vad som händer i omvärlden, oavsett det är i lokalsamhället eller globalt: vi kan själva iaktta det, vi

kan få reda på det genom förmedling av andra människor och vi kan ta del av det genom massmedier. Människors informationsvägar är beroende både av vilka frågor det gäller och vilken position man har i samhället. När det gäller politik och samhälle är det särskilt medierna som fått en allt större roll. Det är inte för mycket sagt att för flertalet människor är den politiska, ekonomiska och kulturella världen huvudsakligen formad av mediernas bild.

I alla moderna mediasystem är det en blandning av dagspress, radio och TV som dominerar som nyhetskällor och därmed på olika sätt bidrar till bilden av omvärlden. Inom radio och TV finns det i Sverige sedan ett decennium ett ökande antal kanaler som konkurrerar om uppmärksamheten. Visserligen dominerar public service-medierna ännu så länge nyhetsvanorna, men mediasystemet har blivit allt mer fragmenterat och allt smalare medier har etablerats (Mediebarometern, 2004). Hushållen har också successivt investerat i ny medieteknologi. Den senare har inte bara gällt medier som text-TV eller video, som sedan länge har en hög spridning i hushållen, utan under senare år framför allt persondator och mobiltelefon – och senast DVD-spelare och digital-TV (figur 6).

Figur 6 Tillgång till olika medieteknologier i svenska hushåll 1987-2003 (procent)

Fråga: ”Vilka typer av utrustning har Du för närvarande tillgång till i Ditt hushåll?”

Kommentar: Procentbasen utgörs av samtliga svarepersoner.

De senaste tio årens komer i fråga om medieteknologi är utan konkurrens mobiltelefonen. På ett decennium har mobilinnehavet gått från under 20 procent till 90 procent. För text-TV tog motsvarande ökning två decennier och persondatorn har på femton år ännu inte nått dit. Samtidigt visar andelen Internetuppkopplade medborgare i stort sett samma lutning på kurvan, även om det där finns en minskande ökning efter 2001 och det finns anledning att misstänka att mättnadsgraden kommer att ligga på omkring 75 procent.

Oavsett ökningstakt är det klart att Sverige 2003 är ett digitaliserat land. Få länder kan redovisa tillgångssiffror på 90 procent för mobiltelefon, 72 procent för persondator, 67 procent för Internet och 25 procent för digital-TV. Visserligen står de olika teknologierna för olika användningsområden (jfr Annika Bergströms och Göran Bolins kapitel om Internetvanor respektive mobiltelefonanvändning) men sammantaget visar de höga siffrorna på en öppenhet att ta till sig ny teknik, låt vara att persondatorexpansionen har gått långsammare än många räknade med i mitten av 1990-talet.

Tabell 3 Innehav av mobiltelefon och persondator efter ålder 1993 – 2003 (procent)

Tillgång	Mobiltelefon										
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Samtliga	19	26	35	45	56	65	74	73	77	87	89
15 – 29	19	28	45	52	62	74	84	84	87	97	98
30 – 49	26	34	41	54	68	77	83	81	85	94	95
50 – 64	19	26	39	48	54	64	78	75	79	89	92
65 – 85	4	5	6	16	27	31	41	46	50	63	66

Tillgång	Persondator										
	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Samtliga	19	23	28	34	43	54	57	61	63	68	71
15 – 29	26	29	37	43	60	65	71	77	75	80	82
30 – 49	25	29	34	46	55	72	74	78	79	84	88
50 – 64	16	22	28	28	35	48	54	60	66	70	72
65 – 85	3	5	5	5	10	11	13	19	20	25	31

Kommentar: Procentbasen utgörs av samtliga svarspersoner.

Den intressanta utvecklingen med mobiltelefonen i förhållande till persondatorn är att den förra teknologin inte uppvisar samma ålderskillnader i tillgång som den senare. Andelen äldre som har tillgång till mobiltelefon är förhållandevis hög,

medan ökningen i persondatortillgång går mycket långsamt bland pensionärer (tabell 3). Det är troligt att skillnaden har att göra att mobiltelefonen representerar en teknik som till den yttre formen bara är en förlängning av en gammal, medan datorn står för en radikalt annorlunda användningsteknik. En möjlig konsekvens är att mobiltelefonen på sikt blir en naturligare plattform för Internetanvändningen bland äldre än persondatorn.

Uppgången för digital-TV är tydlig, men trots allt lägre än vad många förväntat. Det hör till bilden att digital-TV till övervägande delen avser digitalplattformar för satellitmottagning och inte tillgång till teknik att ta emot svenska sändningar i det digitala marknätet. I praktiken innebär det att digital-TV ännu så länge betyder en ökad tillgång till film-, sport-, natur- och underhållningskanaler och mindre en ökning i fråga om nyheter och samhällsprogram (Mediebarometern, 2004).

Nyhetsvanorna stabila

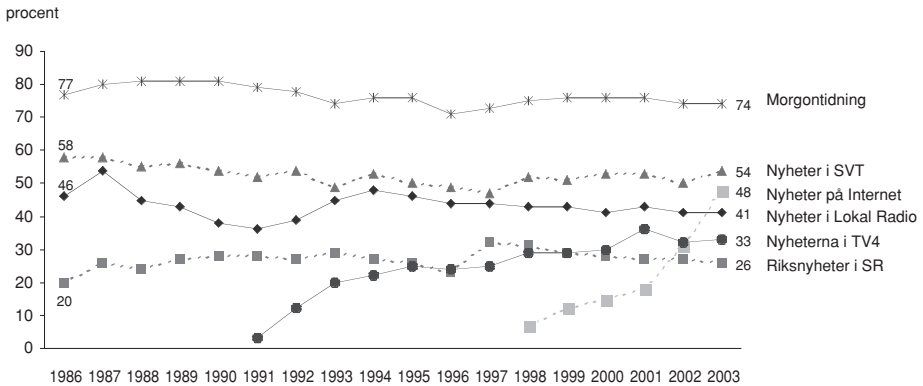
Även om utrustningsnivån är hög finns det samtidigt tydliga tendenser att användningen inte ökar i lika snabb takt som tillgången. En aspekt på detta är att de traditionella svenska nyhetsmedierna klarat sig bra i konkurrensen med den digitala teknologin (figur 7). Nyhetsanvändningen på nätet ökar – eftersom Internetmätningen enbart gäller flera gånger i veckan i jämförelse med fem dagar i veckan för övriga nyhetskanaler överskattas nätnyhetsanvändningen något – men förefaller ännu så länge inte påverka andra nyhetsvanor. Fördjupade analyser visar att det kan förklaras av att Internet framför allt är ett medium för människors uppdatering av vad som har hänt, medan de traditionella nyhetskällorna ger en mer sammanhållen bild av skeendet (Bergström, 2004).

Morgonpress dominerar som enskild kanal och ligger klart över nyheterna i public service-TV. Även om tidningsläsningen jämförs med användning av minst något nyhetsprogram i TV har den en högre andel regelbundna användare. Mellan 2002 och 2003 finns det för flertalet nyhetskanaler en viss uppgång. Till en del ligger förklaringen i en nyhetshöst som påverkades av mordet på Anna Lindh och efterföljande spaningar.

Den återkommande frågan är hur alla nyhetsmedier kan ligga så stabilt trots tillkomsten av nya medier i ett allt mera fragmentariserat mediasystem. Under de redovisade sexton åren står TV4:s Nyheterna och Internet som två typiska exempel på expansion, medan morgonpressen och nyhetsprogrammen i public service-TV kan representera stabiliteten. Framför allt två faktorer torde spela in. Den ena är att utbudet av nyheter i de traditionella kanalerna också har ökat, exempelvis har nyhetsutbudet i Sveriges Television successivt byggts ut. Den andra faktorn är att nyhetsanvändningen differentieras och att användningen av en medieform t o m kan öka användningen av andra medieformer. Så t ex har Aftonbladet under de senaste fem åren fått en helt dominerande ställning som nyhetsportal på nätet – och samtidigt ökat sin upplaga på papper.

Figur 7 Nyhetsförmedling 1986-2003 (procent)

Fråga: ”Hur ofta brukar Du titta på eller lyssna på följande program i TV eller radio? Om Du läser en morgontidning regelbundet – ungefär hur många gånger i veckan brukar Du läsa den? Hur ofta har Du använt Internet under de senaste tolv månaderna?”

Kommentar: Resultaten visar andelen bland samtliga svaretpersoner som läste en morgontidning minst fem dagar i veckan, sett på de olika TV-programmen åtminstone fem dagar i veckan och använt Internet flera gånger i veckan.

Oavsett förklaring är det utmärkande draget för medieutvecklingen under början av 2000-talet att medborgarna omges av allt fler samhällsspeglar och åsiktsmaskiner där dagsopinionen formas och livsstilar och modetrender skapas.

Långsam värdeförskjutning

Ett av de utmärkande dragen i de senaste årens utveckling är att gränsen mellan arbete och fritid blivit allt mera flytande. Många privata aktiviteter kan utövas på arbetsplatsen, liksom att delar av arbetet kan göras på datorn i bostaden. Värderingsmässigt uppfattas fritiden som allt mera positiv och den spelar en central roll i medborgarnas förväntningar på vad som är det goda livet, särskilt bland ungdomar (Oscarsson, 2002).

Värderingsförskjutningar sker dock mycket långsamt. Det grundläggande mönstret i svenskarnas värderingar är stabilt. Att värden förändras och att nya tänkesätt vinner insteg är därför något som måste analyseras över längre tidsperioder. Samtidigt finns det givetvis möjlighet att pröva i vad mån värderingsförskjutningar som påtalas i samhällsdebatten faktiskt korresponderar med opinionen bland medborgarna. Fr o m SOM-undersökningen 2001 har vi ställt en serie frågor som avser att

pröva medborgarnas bedömningar inom olika nya värdeområden. Det rör sig om frågor som gäller bl a djurens rätt, genmodifierad mat, fri abort, aktiv dödshjälp, kloning och pornografi.

Tabell 4 Nya värderingar (procent och balansmått)

Förslag	Bra förslag	Varken eller	Dåligt förslag	Ingen uppfattn	Summa procent	Balans-mått	Antal svar
Stärka djurens rätt							
2001	62	25	8	5	100	+54	3443
2002	59	27	9	5	100	+50	1674
2003	60	25	8	7	100	+52	1732
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker							
2001	50	19	28	3	100	+22	3461
2002	46	21	31	2	100	+15	1687
2003	44	15	39	2	100	+5	1751
Tillåta homosexuella par att adoptera barn							
2001	20	16	55	7	100	-35	3449
2002	22	19	52	7	100	-30	1679
Tillåta aktiv dödshjälp i Sverige							
2001	40	29	21	10	100	+19	1653
2002	42	28	20	10	100	+22	1673
Begränsa rätten till fri abort							
2001	13	15	65	6	100	-52	1648
2002	13	15	66	6	100	-53	1677
Förbjuda alla former av pornografi							
2001	44	23	29	4	100	+15	1656
2002	45	19	32	4	100	+13	1684
Begränsa utvecklingen av genmanipulerad (2001) /genmodifierad (2002) mat							
2001	71	12	11	6	100	+60	3442
2002	64	14	12	10	100	+52	1680
Begränsa de multinationella företagens makt (2003)	47	28	13	12	100	+34	1723
Stärka konsumenternas inflytande över matpriserna (2003)	80	13	3	4	100	+77	1724
Tillåta proffsboxning i Sverige (2003)	22	20	46	12	100	-24	1739
Efterskänka tredje världens skulder (2001)	47	27	16	10	100	+31	1637
Förbjuda djurförsök inom medicinsk forskning (2001)	26	27	42	5	100	-16	1643
Förbjuda kloning av människor (2001)	86	4	6	4	100	+80	1655
Förbjuda forskning som använder befruktade ägg (embryonala stamceller) (2001)	39	20	22	19	100	+25	1650
Införa världsomfattande skatt på alla internationella valutatransaktioner (s.k. Tobinskatt) (2001)	27	20	18	35	100	+9	3419

Kommentar: Frågan lyder: "Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?" Svartalternativen är "mycket bra förslag", "ganska bra/varken bra eller dåligt/ganska dåligt/mycket dåligt förslag" samt "ingen uppfattning". Procentbasen för respektive delfråga utgörs av de som besvarat frågan. Här tolkas svaren mycket och ganska bra förslag som bra förslag och mycket och ganska dåligt förslag som dåligt förslag.

Tabell 5 Nya värdefrågor. Andel av svenska folket som anser förslaget vara mycket eller ganska bra 2003 (procent)

	Samtliga	Kön		Ålder					Utbildning				Ideologisk position		
		Män	Kvinnor	15-19	20-29	30-49	50-64	65-85	Låg	Medel-låg	Medel-hög	Hög	Vänster	Varken eller Höger	
Tillåta försäljning av starköl, vin och sprit i livsmedelsbutiker	44	49	40	33	47	47	50	34	42	48	46	41	39	38	57
Begränsa de multinationella företagens makt	47	47	47	32	41	47	56	45	49	43	48	49	63	45	35
Tillåta proffsboxning i Sverige	22	35	10	39	31	22	18	16	23	27	20	15	19	18	29
Stärka djurens rätt	60	53	66	64	67	59	58	58	66	64	55	51	66	58	53
Antal svar	1739	835	904	121	212	564	482	354	470	495	401	348	516	606	559

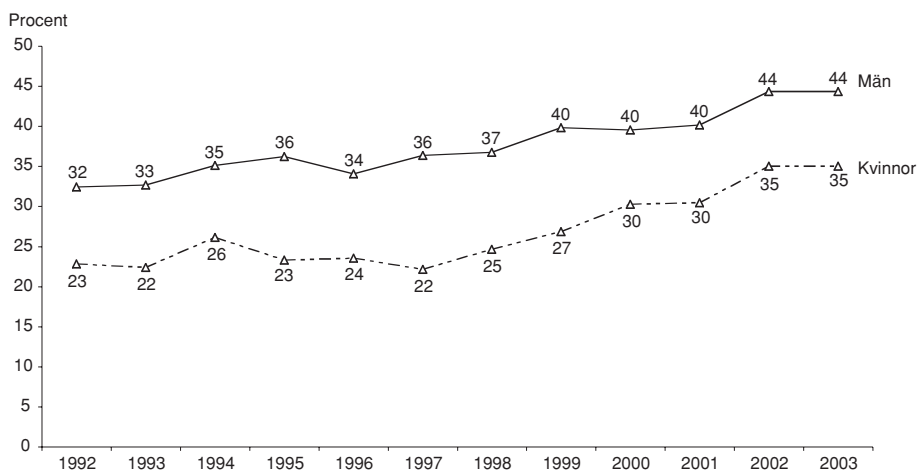
Kommentar: Frågan lyder: "Här återfinns ett antal förslag hämtade från den svenska samhällsdebatten. Vilken är Din åsikt om vart och ett av dem?" Svartalternativen är "mycket bra förslag", "ganska bra/varken bra eller dåligt/ganska dåligt/mycket dåligt förslag" samt "ingen uppfattning". Procentbasen för respektive delfråga utgörs av de som besvarat frågan, dvs. även de som svarat "ingen uppfattning". Lägsta antal svar i raden längst ner avser den fråga som totalt sett besvarats av minst antal personer.

Förändringen har varit relativt liten i fråga om de två åsikter som mätts samtliga tre år (tabell 4). Klara majoriteter varje år vill stärka djurens rätt, *inte* tillåta homosexuella par att adoptera barn, *inte* begränsa rätten till fri abort och begränsa utvecklingen av genmodifierad mat.³ I andra frågor var opinionen delad, t ex i fråga om att tillåta aktiv dödshjälp och förbud mot pornografi. Det är mycket tydligt att det finns en grundläggande likhet i bedömningen de tre undersökta åren. Det rör sig knappast om tillfälliga åsiktsyttringar. Frågan är sedan i vad mån åsikterna är att betrakta som 'nya' värderingar. Frågorna hänger inte inbördes samman på något entydigt sätt. Det starkaste sambandet finns mellan att tillåta aktiv dödshjälp och att sälja vin och sprit i livsmedelsbutiker och mellan att tillåta aktiv dödshjälp och att tillåta homosexuella par att adoptera barn. Bakom detta kan anas en slags individualistisk-frihetlig dimension. Som tidigare har påvisats hänger några av värderingarna samman med vänster-högerdimensionen, t ex att tillåta homosexuella par att adoptera barn (populärare till vänster), tillåta försäljning av sprit i livsmedelsbutiker (populärare till höger), tillåta proffsboxning i Sverige (populärare till höger) och att stärka djurens rätt (populärare till vänster), men sambanden är inte starka. Åsiktsskillnaderna mellan kvinnor och män är dock förhållandevis stora i några av frågorna, t ex när det gäller att förbjuda porr och proffsboxning i Sverige (kvinnor mest för förbud), begränsa utvecklingen av genmodifierad mat (kvinnor mest för begränsningar) eller att stärka djurens rätt (kvinnor för djurens rätt). Tendenserna är desamma samtliga år.

Ålderskillnader kan ge en antydning om vad som är på gång. De största skillnaderna mellan unga och gamla finns i fråga om att låta homosexuella par att adoptera barn och om att förbjuda pornografi. I det förra fallet stöder de unga förslaget mest, i det senare går de mest emot. Ungar är också något mer positiva till aktiv dödshjälp än äldre. I övriga frågor är åsiktsskillnaderna förhållandevis små mellan olika åldersgrupper. Något tecken på större värdeskillnader mellan generationerna finns inte.

Figur 8 Konsumtion av sprit/vin/starköl minst någon gång i veckan 1992-2003 (procent)

Fråga: "Hur ofta har Du under de senaste 12 månaderna gjort följande saker? ... Druckit sprit/vin/starköl"

Kommentar: Procentbasen har definierats som samtliga personer som besvarat frågan.

En annan aspekt på värdeförskjutningar är ändrade vanor och livsstilar. SOM-undersökningarna har varje år ställt frågor om människors aktiviteter på skilda områden i syfte att fånga upp skillnader i orienterings- och aktivitetsmönster. Också här är mönstren oftast stabila.

På ett område finns det dock en viss långsiktig ökning. Det gäller andelen som dricker sprit, vin eller starköl minst någon gång i veckan. Här har andelen successivt ökat från knappt 30 till drygt 40 procent. Ökningen är densamma bland män och kvinnor. Förändringen i alkoholkulturen är snabb och har helt uppenbart påverkats av förändrade förhållanden till omvärlden.

Bättre och bättre dag för dag?

Förra årets SOM-bok hade titeln *Fåfångans marknad*. Den pekade på ett Sverige där debatten präglades av diskussionen kring storföretagens belöningssystem och direktörernas bonusprogram. Där framträdde ett land med ökad misstro mot storföretag och näringsliv och en ökad tilltro till de politiska institutionerna och till den offentliga sektorn. Det fanns också en tendens till en förstärkt vänsterorientering.

Det vi ser i opinionen hösten 2003 komplicerar bilden. Som vi skall se i ett senare kapitel har näringslivsförtroendet ökat något även om det fortfarande är lågt. Förtroendet för riksdag och regering är lägre 2003 än 2002, men uppgången efter 2000 kvarstår. De ekonomiska bedömningarna är relativt dystra och klart partipolitiserade när det gäller den närmaste framtiden. Men det är inte företagsglobaliseringen som utgör något huvudhot, åtminstone inte när folket avslöjar vad de oroar sig för. Organiserad brottslighet, terrorism och miljöförstöring upplevs som större hot.

Den komplexa opinionsbilden gör att parallellen med Ernst Rolfs lyckoland inte håller fullt ut. Det homogena samhälle som då var utmärkande för Sverige finns inte längre. En annan skillnad är att den framtidstro som kännetecknade det tidiga 1920-talet och som kommer till uttryck i sången 'Det går bättre och bättre dag för dag' inte heller har tydlig resonansbotten i svenskt stämningssläge 2003. Så optimistiska är vi inte.

Vår boks titel rymmer ett implicit antagande; ett antagande som sjungs ut explicit i fortsättningen på Ernst Rolfs kuplett – "Ju mer vi är tillsammans, *ju gladare vi bli*". Vi känner igen antagandet från flera moderna samhällsteorier från Robert Putnams tankar om socialt kapital till reformidéerna om samtalsdemokrati. Antagandet är att umgänge människor emellan skapar positiva ting för samhället och för demokratin – som tillit och förståelse till exempel.

Nu kan vi avslöja att Ernst Rolf hade rätt.⁴ Umgänge är måhända bra för demokrati och samhälle – men helt klart är att det skapar glädje. Människor som umgås ofta med vänner och grannar är mer nöjda med sina liv än människor som sällan umgås. I SOM:s livsstilsfrågor får svarspersonerna ange hur ofta de umgås med vänner respektive grannar. Bland personer som uppger att de umgås flera gånger i veckan är andelen som är "mycket nöjda med det liv de lever" 41 respektive 44 procent. Motsvarande andelar bland personer som inte umgås ("ingen gång under det senaste året") med vänner eller grannar är 25 respektive 28 procent. En tydlig, om än inte dramatisk skillnad. Människor som är tillsammans är gladare än enstöringar, men det finns nöjda enstöringar också.

Noter

- ¹ Uppgifterna om Ernst Rolf och hans revy Lyckolandet är hämtade från Uno Myggan Ericssons biografi om Rolf, särskilt sidorna 213ff (Ericsson, 1968). De närmare detaljerna om melodin 'Ju mer vi är tillsammans' kommer från melodier från revyn Lyckeland (InVision Group, INV CD 012, Göteborg 1984).
- ² Texten har välvilligt ställts till förfogande av operasångare Hans Josefsson, Göteborg, som på CD sjungit in flertalet Rolfsånger.
- ³ Första året hette alternativet "Genmanipulerad mat". Ändringen från "genmanipulerad" till "genmodifierad" torde förklara en del av nedgången i motståndet.
- ⁴ Avslöjandet gjordes första gången av Åsa Nilsson i kapitlet "Umgänge över generationerna" (2002:436).

Referenser

- Bergström, Annika (2004) *Nyhetsvanor.nu*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Bjereld, Ulf och Demker, Marie (2002) Ny värld – nya skiljelinjer? I Oscarsson, Henrik (red) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Eriksson, Uno Myggan (1968) *Ernst Rolf*. Stockholm: Bonniers
- Hadenius, Stig och Weibull, Lennart (2003) *Massmedier. Press, radio & TV i förvandling*. Stockholm, Albert Bonniers Förlag
- Holmberg, Sören (1993) Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Vägval*. Göteborg: SOM-Institutet vid Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (1999) Ljusnande framtid. I Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (red) *Ljusnande framtid*. SOM-Institutet, Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2002) Det våras för politiken. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Holmberg, Sören, Weibull, Lennart (2003) Fåfångans marknad. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Fåfångans marknad*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Lindvall, Johannes (2004) *The Politics of Purpose. The Swedish Macroeconomic Policy after the Golden Age*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet
- Mediebarometern 2003* (2004) Nordicom-Sverige, Göteborgs universitet

- Nilsson, Åsa (2002) Umgänge över generationerna. I Holmberg, S, Weibull, L (red) *Det våras för politiken*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Oscarsson, Henrik (2002) *Spår i framtiden*. Göteborg: SOM-institutet vid Göteborgs universitet
- Petersson, Olof (1982) *Väljarna och världspolitiken*. Stockholm: Norstedts
- Petersson, Olof m fl (2000) *Demokrati utan partier?* Demokratirådets rapport 2000. Stockholm: Studieförbundet Näringsliv och samhälle
- Weibull, Lennart (2000) Svenska tidningshus i nytt medielandskap. I Wadbring, I, Weibull, L (red) *Tryckt*. Göteborg: Institutionen för journalistik och masskommunikation, Göteborgs universitet
- Österman, Torsten, Timander, Joachim och Wikman, Tom (2004) *Förtroendet under vardag och kriser*. Stockholm: Styrelsen för Psykologiskt försvar.

